

Dialogul cultural: o punte de legătură între identitatea națională și alteritatea occidentală¹

Cristina CIUNTUC (ANDRIUȚĂ)*

Key-words: *cultural identity, European idea, „the third discourse”, synchronization, cultural dialogue*

Societatea contemporană reprezintă, fără urmă de îndoială, o lume a schimbărilor și a metamorfozelor celor mai diverse, un spațiu aflat în plină expansiune, redefinire și reorganizare, stare de fapt ce poate fi analizată dintr-o triplă perspectivă: politico-istorică, social-economică și culturală. Astfel, din propriul nostru unghi de percepție, noțiuni precum multiculturalitate sau interculturalitate capătă, în acest context, sensuri și semnificații de o primă importanță. Civilizația europeană, așa cum este astăzi reprezentată, nu mai poate constitui pilonul unic al devenirii umanității, valorile europocentrismului fiind dacă nu abolite, cel puțin transformate, schimbări profunde determinând o mișcare de deschidere și de încorporare a noi și noi atitudini ce pot fi considerate, pe o anume scară axiologică, mai puțin rigide, dar nu neapărat lipsite de însemnătate. Toată această acțiune de așa-numită emancipare poate fi așezată sub semnul postmodernității, „mai ales în ceea ce privește opoziția față de principiul autorității, opoziție care se extinde deopotrivă la raționalitatea utopică și la iraționalitatea programatică” (Călinescu 2005: 300). În fapt, întregul proces și fenomen al postmodernității are la bază distanțarea și chiar negarea unui model anterior al culturii umanității, respectiv cel al modernității, considerat retrograd, epuizat și incapabil de a corespunde noilor imperative ale societății actuale caracterizată nu prin omogenitate sau unitate, ci, dimpotrivă, prin diversitate, căci aceasta „ține de însăși structura postmodernității, de multiplicitatea discursurilor, de pluralismul ei intrinsec” (Lefter 2004: 21). Într-o asemenea conjunctură complexă și, uneori, chiar complicată, realitatea dialogului, văzut drept o posibilitate de realizare a comunicării între diferite structuri, culturi, organizații, devine mult mai stringentă și imperioasă. Dintr-un anume punct de vedere, stadiul actual al societății poate corespunde idealului renescentist și, ulterior romantic, al unei lumi fără granițe în care posibilitatea călătoriei să devină o realitate veritabilă. Dincolo de mulțimea de avantaje pe care o atare ipostază le presupune, se manifestă, în egală măsură și o serie de riscuri ce nu pot fi eludate, ci doar estompeate, deoarece într-o lume fără granițe cu greu își mai poate găsi locul ideea de

¹ Cercetările au fost finanțate din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/7834).

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

națiune. Astfel, într-o atare perspectivă a lumii postmoderne, noțiuni precum identitate culturală ori specific național merită a fi supuse unor atente examene și analize, reconfigurări și nuanțări, discuții ce trebuie purtate cu mult calm și perspectivă pentru a nu instiga fiorul național(ist) al diferitelor grupuri și etnii. În realitate, un popor matur promovând o cultură de tip occidental, serioasă, originală nu ar trebui să își simtă amenințată identitatea socio-culturală și chiar națională în cadrul noilor opțiuni și alternative ale lumii contemporane. Esențial este fenomenul redefinirii identității culturale într-un nou context de manifestare și, în nici un caz, abolirea acesteia, fapt care nici nu este dezirabil, dar nici realizabil. Autori dintre cei mai importanți subliniază, o dată în plus, rolul fundamental pe care structura mentală a indivizilor o exercită în cadrul mai elaboratelor procese socio-economice:

O societate civilă înfloritoare depinde de obiceiurile, tradițiile și etica unui popor – atribute ce nu se pot forma decât indirect, prin acțiune politică lucidă și trebuie cultivate printr-o conștiință crescută a culturii și respect față de aceasta. Această semnificație superioară a culturii trece dincolo de granițele națiunilor pentru a se extinde în câmpul economiei globale și al ordinii internaționale (Fukuyama 1995: 6).

Așadar, dialogul cultural se instituie drept o premisă fundamentală și o constantă esențială în cadrul procesului extins, necesar și de maximă importanță al devenirii lumii postmoderne, permițând o cât mai corectă contextualizare a multor aspecte divergente, favorizând atât fenomene ce țin de aria percepției culturale, cât și modele care se află în strânsă corelație cu mecanismul cunoașterii și, în final, chiar al formării de sine a fiecărui individ.

Anticipând în bună măsură o serie dintre concepțiile noilor mișcări și orientări ale spiritului uman contemporan, Adrian Marino este de părere că o atitudine înnoitoare referitoare la posibilitățile și modalitățile de realizare a dialogului cultural ar trebui să se manifeste și în cadrul spațiului românesc. Autorul, spirit deschis prin excelență, dublat însă cu fermitate de un acut și perspicace simț critic, nu consideră, precum Samuel Huntington, că „ciocnirea civilizațiilor” va reprezenta un prilej de manifestare a noi conflicte, înscriindu-se în direcția diametral opusă, a autorului care crede că „rivalitatea rezultată din interacțiunea dintre diferite culturi poate adesea duce la o schimbare creatoare” (Fukuyama 1995: 7). Astfel, Marino consideră că vremea afirmării exclusiviste a ideii naționale a apus (o dată cu ea și șansa oricăror posibilități de reactivare a mișcărilor de dreapta), promovând o nouă atitudine, mai corectă, care tinde să încline balanța în favoarea echilibrului, a sintezei, a conjugării diferitelor principii, opinii sau poziții. De fapt, ipoteza dialogului cultural pe care Marino încearcă să o instituie este, în esență, deschisă atât toleranței, dar, în egală măsură, și spiritului critic. Ideile „europene” enunțate, uneori cu patos și într-o manieră redundantă, de către criticul de idei român în toate jurnalele sale de călătorie și nu numai, circumscriu aceeași sferă de interes precum valorile relative ale postmodernității, deși, iar deosebirea este fundamentală, contextul ce le-a generat a fost unul diametral opus lumii contemporane postmoderne, respectiv acela al universului opresiv al epocii totalitare românești. Esențială pentru înțelegerea poziției lui Marino și a atitudinii deschise și comprehensive a acestuia față de problematica, deloc facilă, a dialogului cultural, o constituie substanța sa inerent-implicită de factură liberală și faptului că în Adrian Marino s-a aflat dintotdeauna

inserată o ipostază de călător și o anumită fascinație a călătoriei. Lui Marino îi place să călătorească, descoperind în fiecare oraș noi și noi valențe ale spiritului european, multilingv și pluricultural, fiind direct impresionat de orice elemente de actualitate sau originalitate ce i se oferă spre dezvoltare căci, în viziunea sa, „orice călătorie presupune o hermeneutică specială, fiindcă orice țară cere o interpretare, o formă personală de exegeză” (Marino 2003: 30). Mai mult decât atât, autorul nu este, precum restul societății culturale românești, tribut aritmitic Franței, mai exact al Parisului, încercând aceleași emoții atât în fața muzeelor și a castelelor Franței, cât și în fața unor picturi ale lui Bruegel admirate în Belgia sau în fața interesantei arhitecturi olandeze, prețuind, în egală măsură, atât peisajul uman, cât și pe cel natural din Finlanda ori Danemarca, pentru a nu uita mare pasiune dezvoltată de către acesta pentru civilizația Spaniei. Spiritul erudit, acribios, metodic, modelator al lui Marino resimte numai emoție și încântare (nu în sensul comercial al termenilor), tinde să se elibereze de sub presiunea atât a regimului, dar și a propriei ființe:

Cred că erudiția prea apăsătoare constituie chiar o frână în călătoriile de tip explorator, de pătrundere în pulsația imediată a vieții, în investigațiile de ordin spiritual, psihologic și vital, regimul oricărei călătorii inteligente (Marino 1995:15).

Astfel, Marino, concepe călătoria drept un mijloc de revitalizare, de recuperare, de redimensionare a propriei ființe, fiind, în primul rând, o modalitate de „evadare în lumea liberă”, departe de regimul duplicitar și torturant de la București. De aceea, după cum bine observă un exeget al lui Marino, „supratema acestor confesiuni, deopotrivă descriptive și analitice, nu o constituie cultura, ci libertatea. Libertatea ca stare de spirit” (Constantin M. Popa, în prefață la Marino 1995: 5). În acest context, al diversității, al libertății, parțiale de opinie, dar totale de gândire, dar și al obiectivării față de realitățile românești, vorbește autorul despre necesitatea sincronizării culturii autohtone cu premisele de manifestare occidentale, proces sintetizat sub formula fericită a ceea ce s-a numit „a aduce Europa acasă: un nou program cultural” (Marino 2005: 81). Această sintagmă metaforică plină de o serie întreagă de implicații considerăm că circumscrie, în primul rând, acest proces dialectic, de comunicare și de relaționare, realizat între valorile autentice românești (nu neapărat folclorice) și ideile-forță, conceptele de bază ale lumii occidentale culturale. Acțiunea puternic militantă pe care Adrian Marino se simte obligat să o profeseze are în vedere tocmai realizarea acestui ideal, exprimat într-o manieră metaforică, dar actualizabil doar la un nivel eminent pragmatic, situație devenită cu atât mai stringentă cu cât în cadrul procesului de comunicare dintre valorile europene și cele autohtone a intervenit un decalaj de aproape o jumătate de secol de epocă totalitară. Astfel, Marino insistă asupra faptului că „revenirea în Europa” a României trebuie înțeleasă nu sub semnul unei reforme inițiale, marcă exclusivă a unor lideri de opinie postdecembriști, ci drept o formă de reluare și reînnoire a unor atitudini, poziții și comportamente ce s-au manifestat și în trecut.

România, țară europeană, în sensul plin, geografic și cultural al cuvântului, n-a ieșit și n-a plecat niciodată din Europa. După 1989, ea reînnoadă doar un fir și își regăsește, în mod salutar, tradiția istorică (Marino 1996: p. 7)².

Această tradiție istorică despre care vorbește autorul, a spiritului de emulație, uneori chiar de imitație, dar realizat întotdeauna cu mult entuziasm, elan, efervescență, din dorința pură a progresului, a înaintării din treaptă-n treaptă pe scara devenirii, este conotată de autor la modul pozitiv și plasată la începutul secolului al XVIII-lea în toate cele trei țări române, având strânsă legătură cu resorturile mișcării iluministe occidentale. Pentru reprezentanții Școlii Ardelene, cât și pentru ceilalți iluminiști români (Chesarie Râmnicianul, Leon Gheuca, Dinicu și Iordache Golescu, C. Diaconovici-Loga, Gheorghe Lazăr) „Europa nu constituia în mod esențial o noțiune geografică sau geopolitică, ci una culturală, un pol spiritual” (Marino 2006: 15). Ulterior, reforma inițiată de către iluminiștii români (în descendența cărora pare a se așeza și Marino) va fi continuată de către scriitorii militanți pașoptiști și, pe undeva, chiar de criticismul junimist, după cum afirmă același Marino, deoarece „junimiștii conservatori nu erau, de fapt, decât tot spirite liberale, dar mult mai moderate și prudente” (Marino 2003: 19). Totuși, mai mult decât adeptul lui Titu Maiorescu, Adrian Marino se arată a fi, mai degrabă, succesorul lui Eugen Lovinescu, nutrind aceleași preocupări ca și acesta referitoare la necesitățile stringente ale sincronizării și ale importului de forme, deoarece „continuitatea și practica timp de generații și chiar epoci istorice, a «formelor» pot crea mentalități, deprinderi sociale, reflexe și moravuri stabile” (Marino 2006: 22). Această opinie „liberală” a lui Marino nu trebuia să-i aducă acuza de epigonism sau de imitație facilă ori inautentică, deoarece, spiritul său vigilent, dublat întotdeauna în surdină de acel perspicace simț critic, nu permite manifestarea niciunei atitudini de subordonare necondiționată în fața valorilor ori valențelor occidentale, postulând, dimpotrivă, necesitatea, dreptul și obligația de a „transforma Europa într-o realitate locală și modelată de «geniul locului»” (Marino 2006: 18). Mai mult decât această nevoie și stare firească de independență cultural-politică, Marino, dezvoltă, la nivel programatic o întreagă teorie împotriva insubordonării, a obedienței spiritului autohton, reunită sub forma a ceea ce el însuși a numit „complexul Dinicu Golescu” (Marino 2003: 5), după numele boierului și cărturarului român, autor al primul jurnal ce descrie călătoria întreprinsă de către un român în Occident. Această formulă are în vedere enunțarea unei anumite stări de fapt, aproape intrinseci, pe care orice călător român cultivat și avizat o resimte la contactul cu realitățile lumii cultural-sociale apusene, încercând un puternic sentiment de inferioritate, dublat de un puternic recul critic la adresa țării de proveniență. Marino nu neagă justetea unui astfel de sentiment sau manieră de raportare, pe care el însuși le consideră, până la un punct, adecvate, ci încearcă o reorientare a traiectoriei și a punctelor de vedere. Atitudinea sa, de eliberare de sub presiunea oricărui complex, devine cu mult mai

² De remarcat faptul că poziția lui Marino nu este singulară și vom oferi spre exemplificare un singur citat aparținând istoricului Neagu Djuvara: „Sunt absolut convins că din tot Răsăritul european, românii sunt singurii care au adoptat civilizația occidentală cu pasiune. De îndată ce s-a putut firește, după 1830 când s-a reluat legătura și s-a permis tinerilor să meargă să facă studii în Occident.[...] Din punct de vedere cultural, noi aparținem Europei Occidentale de cel puțin 150 de ani” (Djuvara 2003: 230–236).

puternică în momentul în care observă faptul că acesta este „infuz în întreaga conștiință culturală română modernă” (Marino 2003: 5). Marino constată cu nemulțumire faptul că idealul de civilitate și progres pe care îl dorește pentru România și complexul Dinicu Golescu reprezintă două realități ireconciliabile. De aceea, lansează tuturor invitația „de a aduce Europa acasă” prin propriile realizări, el însuși lucrând cu asiduitate, rigoare și o tenacitate îndârjită în vederea alcătuirii unei opere care să poată intra în dialog real cu principale creații culturale occidentale. În viziunea sa, cea mai însemnată oportunitate de depășire a complexului o reprezintă o foarte subtilă și matură, responsabilă, asumare a sa. Din perspectiva lui Adrian Marino trebuie să devenim perfect conștienți de faptul că locul și poziția geografică ne condiționează, direct sau indirect, ulterioara evoluție și să înțelegem faptul că deosebirea variabilă, firească, implicată înseamnă, în primul rând, diferențiere, iar nu superioritate ori inferioritate *a priori* a unor culturi față de altele. Apoi, consecvent cu sine însuși, autorul propune afirmarea aceluiași fenomen al emulației stimulativ-creatoare, neuitând a adăuga, drept un coeficient constant al ecuației noi – alteritate, necesitatea probării și exteriorizarea aceluiași spirit critic, văzut drept o premisă de sine stătătoare în cadrul procesului de dobândire a independenței spirituale în fața modelelor uneori apăsătoare ale culturii europene. Totuși, Marino nu descrie relația întâlnirii spațiului european cu cel autohton în termenii unui conflict sau al unei dezrădăcinări, ci, sub semnul consensului, al dialogului reciproc, al eliberării de complexe și al unei fericite dialectici manifestată între alteritate și identitate. Astfel, se conturează, la începutul anilor '90 și, parțial, la inițiativa lui Sorin Antohi, realitatea „celui de-al treilea discurs” (Marino 2001: 49) privit drept o formă originală de manifestare a specificității noastre intelectual-culturale, fără a ne lăsa seduși de dulceața unor teorii extremist-naționaliste, dar și fără a deveni colportorii cei mai asidui ai ideilor ce ne parvin din Occident. *Al treilea discurs* are în vedere menținerea unei stări de echilibru atât la nivel ideatic, semantic, cât, mai ales, pragmatic, între necesitatea afirmării propriei noastre identități social-culturale și nevoia sincronizării cu realitățile din Vest, încercând a menține balanța în poziție de echilibru, a fi deschiși, dar nu fără limită, a importa forme, idei, concepte, dar nu fără discernământ. Sintagma întrebuițată de către Marino pentru a descrie acest proces care implică o reorganizare la nivel cognitiv și atitudinal, o bună capacitate de adaptabilitate, necesitatea cunoașterii diferitelor medii cultural-editoriale și posibilitatea integrării în cadrul lor, precum și o adecvată competență lingvistică și socială este aceea de „a fi român și european în același timp” (Marino 2011: 51). Într-un atare context, se afirmă și posibilitatea manifestării spiritului critic în sens bilateral, dinspre Europa spre noi, dar, la fel de firească, este, pentru Marino și direcția inversă, dinspre noi spre Europa. Criticul ideilor amendează cu vehemență starea „colonizatului cultural, a compilorului, a discipolului etern” (Marino 2001: 54), a individului care, străin fiind de orice posibilitate creatoare, străbate mereu cărări deja bătătorite de alții. De aceea, în măsura în care se poate vorbi despre autori și scrieri ce se caracterizează printr-o doză apreciabilă de originalitate, Marino crede că se poate vorbi, deopotrivă, despre posibilitatea respectivilor autori de a emite și observații critice la adresa realităților din Occident, eliberându-se de orice formă de servitute intelectuală. Marino încurajează, fără ezitări de nicio natură, tentativa unor români merituosi de a aduce contribuții proprii la unele dintre cele mai spinoase și

controversate aspecte ale lumii cultural-literare europene și nu numai, promovând eliberarea de sub chingile oricărei supremații a oricărui tip de dogmatism occidental, deoarece și noi „putem fi egali, competitivi, concurenți în raport cu orice autor străin” (Marino 2001: 60). Autorul însuși, în cadrul cărților sale de călătorie, realizează în suficiente contexte diferite observații critice, fie la adresa gradului de cultură al unor participanți de dialog, fie la modalitatea defectuoasă de realizare a diferite colocvii, fie la adresa cutumelor editoriale, mergând până mai departe, la emiterea de observații critice referitoare la însăși structura social-atitudinală a locuitorilor diverselor provincii pe care le-a vizitat, cum sunt afirmațiile referitoare la capitala Franței: „Parisul răspunde din plin unor necesități intelectuale. Din nefericire, el nu răspunde și necesităților mele afective și comunitare” (Marino 2003: 68). Mai mult, autorul nu consideră că tradiția noastră culturală este lipsită de orice valoare, astfel încât nimic să nu poate fi recuperat, condamnându-ne la o stare de veșnic compilatori, ci, dimpotrivă, Marino își face aproape o profesie de credință din a descoperi indici ai gândirii contemporane în cadrul scrierilor românești, încercând realizarea unei perspective de sinteză care să întrebuițeze și, la limită, să recupereze, deopotrivă, izvoarele și sursele românești, cât și pe cele străine: „Mi se pare inadmisibil ca să apără în România cărți foarte inteligente, cultivate, documentate, fără o singură referință românească” (Marino 2006: 84). Nicăieri și nicio dată, Marino nu afirmă superioritatea unei culturi asupra alteia și nici nu încearcă, în toate călătoriile sale în Franța, Spania, Belgia, Elveția, Olanda, Luxemburg, Danemarca, Finlanda, Germania, Portugalia, S.U.A. vreun complex de inferioritate, tratând totul ca pe o aventură intelectuală, drept șansa acumulării de experiențe inedite, autorul identificând oportunități, revelații cultural-artistice în toate spațiile pe care le-a vizitat, spiritul său echilibrat, dar deschis, permițându-i o raportare și o asimilare a tuturor elementelor întâlnite, indiferent de gradul lor de opoziție, apreciind, cu precădere, acele obiective care satisfac nu doar ochiul, ci mai ales spiritul critic, nevoia de inteligență, de cultură.

Am plecat în Europa ca partener potențial și egal de dialog și ca spectator avizat, cel puțin, în unele probleme. M-am simțit peste tot acasă în Europa, în mod spontan și organic. Nicio înstrăinare (Marino 1993: 8).

Aceasta pare a fi atitudinea pe care Adrian Marino o recomandă tuturor intelectualilor români, autorul devenind adeptul unei poziții adânc și atent cumpănite, în același timp conștiente, dar și realiste, prin care militează pentru eliberarea de complex printr-o abordare lucidă și asumată, realizată dintr-o dublă ipostază, deopotrivă istorică și culturală. Poziția sa net antitotalitară, dar și net anti-idealistică, care îl situează pe Marino la antipodul ideologic vehiculat de către Nae Ionescu ori Constantin Noica, nu reprezintă, însă, din partea autorului, o invitație pentru negarea virtuților propedeutice ale culturii (opțiunea vine totuși din partea unui mare cărturar, posesor al unei biblioteci imense, pe care a studiat-o cu asiduitate), ci propune doar o mutare a accentului, o redimensionare a atitudinilor cultural-politice din perspectiva imperativelor pe care societatea postmodernă le presupune.

Personalitate eminentemente pragmatică, spirit enciclopedist, Marino se arată adeptul exclusiv al necesității difuzării în țară, dar, cu precădere, peste hotare, a producțiilor culturale de maximă importanță. Deși a fost o figură educată în spiritul

epocii interbelice (împotriva clișeelelor căreia întotdeauna s-a răzvrătit), autorul nu este adeptul ideii valorii absolute a creațiilor, fie ele culturale sau literare. Având în vedere avântul impresionant pe care piața producțiilor culturale o înregistrează, dinamismul ei, gama laborioasă a strategiilor de marketing editorial pe care societate contemporană le promovează, labilitatea pe care canonul clasic al literaturii o înregistrează, opțiunea lui Marino, care milita pentru o valoare relativă, de difuzare a creațiilor culturale, sub determinantul că, mai ales în epoca contemporană, ceea ce nu este cunoscut este condamnat la inexistență, pare adecvată și corectă. Cercetătorul francez contemporan Philippe Lane, amintea în studiul său *Periferia textului* despre faptul că o carte este prinsă într-o dublă rețea, o rețea de texte și o rețea de agenți în care intră autorul, editorul, critica, publicul. Această serie de agenți nu limitează esteticul, dar, într-o oarecare măsură, dirijează traiectoria receptării literare a acestuia. Astfel, din perspectiva lui Marino, este lesne de înțeles faptul că izolaționismul de oricare natură, starea de expectativă, aroganța naționalistă, nu sunt atitudini de dorit, ci, dimpotrivă, trăsături ale culturii românești de care autorul se dezice în totalitate. Marino militează pentru circulația ideilor, pentru libertate de spirit și de gândire. Chiar și un discipol direct al lui Constantin Noica precum G. Liiceanu, el însuși director al unei puternice edituri de pe piața românească de specialitate, nu poate ignora ori dezaproba ideile vehiculate în repetate rânduri de Adrian Marino. Astfel, directorul editurii Humanitas vorbește despre ceea ce el a numit „Kulturbetrieb” (Liiceanu 2008: 89), respectiv despre inversarea raportului dintre public și privat, procedeu încorporând întreaga acțiune paraculturală (dar de o importanță reală asupra fenomenului cultural în sine), editorială, de răspândire, de difuzare, de intrare în marele circuit al pieții literare a creațiilor artistice. Liiceanu însuși este de acord cu ideea potrivit căreia o operă care nu are vizibilitate nu se va bucura, fatalmente, nici de o receptare favorită din partea publicului, specialist sau nu. Ideile cu adevărat prețioase, vehiculate în cărți de maximă importanță și pregnanță științifică trebuie să se bucure de o promovare pe măsură, mai ales în epoca contemporană, în care cartea este apreciată drept un bun cultural, căruia i se aplică toate trăsăturile și caracteristicile bunurilor economice, fiind, în acest sens, necesară o foarte bună, adecvată strategie de marketing, în vederea obținerii unor efecte de piață favorabile. Militând pentru constituirea unei piețe culturale puternice în România, Adrian Marino are în vedere, în primul rând, propulsarea producțiilor românești în spațiul editorial și cultural european, cel puțin, dacă nu și trans-european, prin realizarea de traduceri temeinice, dorind răspândirea ideilor autohtone în spațiul occidental, dobândind astfel mult invocata vizibilitate, o față al cărei revers este întotdeauna ieșirea din starea de provizorat, de marginalizare, de aproximație. Și, ca de fiecare dată, autorul descoperă în mediul cultural autohton, exemple de autori care, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea au început lupta cu acest mecanism aproape nemilos al difuzării literar-cultural, publicând fie direct în limbi străine, fie încercând să asimileze standardele a două medii culturale diferite. Această listă este începută, în mod evident de Alexandru Macedonski, cel dintâi care a avut, în literatura română, conștiința importanței valorii de circulație, urmat fiind de Tristan Tzara, Panait Istrate sau Constantin Brâncuși. Pentru fiecare dintre acești autori, ca și pentru Marino, de altfel, problema identității naționale a fost întotdeauna configurată sub forma unui binom, a unei bipolarități care instituie și

implică întotdeauna un proces de comunicare între elementul tradițional, adesea autarhic și nevoia îmbinării acestuia cu elementul diversității și al pluralității. De fapt, toți autorii menționați mai sus au fost niște pasionați călători, de fiecare dată, identitatea definindu-se mai adecvat și mai percutant atunci, când, în mod firesc, interacționează cu alteritatea. Ceea ce propune și lansează Marino este, de fapt, o paradigmă demistificatoare, dar nu antinațională, a procesului devenirii românești într-un context multicultural și globalizant pe care nu îl resimte drept o barieră ori o amenințare, atâta timp cât de veghe se vor afla puterea rațiunii și nelipsitul spirit critic.

În pragul unui nou mileniu și în mijlocul unui proces de globalizare rapid și atotputernic, marea miză a civilizației rezidă tocmai în capacitatea noastră de a negocia contrariile [...], fără a cădea în capcana unui universalism arogant sau a unui relativism izolaționist și anarhizant (Cornea 2008: 316).

Aceeași miză a fost, cu vehemență aproape, teoretizată și de către Adrian Marino în tentativa de a elibera cultura română de orice complexe fie de inferioritate, fie de superioritate și de a o înscrie într-o traiectorie normală a dialogului, a conversației, a comunicării, a tuturor modalităților esențiale de înțelegere și conviețuire socială, culturală, chiar politică. Într-un anume fel, dialogul cultural sau dialogul culturilor reprezintă o constantă și o realitate inerentă a turismului intelectual precum cel practicat de către Marino, totul nefiind, de fapt, decât o formă de adaptare, de interiorizare, de empatie și de dialog superior realizat între propria natură și a celui de lângă tine. Chiar dacă în jurnalele sale, oamenii pălesc în fața muzeelor, bibliotecilor, a aspectelor culturale în genere, dincolo de aceste inerente contextualizări personale, importantă rămâne funcția și valoarea în sine a principiului dialogului cultural, conceput drept o realitate autonomă, o necesitate și o cale de progres pentru mediul cultural autohton.

Bibliografie

*** *Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu*, volum îngrijit de Cristian Bădiliță în colaborare cu Tudorel Urian, Iași, Editura Polirom, 2003.

*

Călinescu 2005: Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadentă, kitsch, postmodernism*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, traducere din engleză de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, traducerea textelor din „Addenda” de Mona Antohi, postfață de Mircea Martin, Iași, Editura Polirom.

Cornea 2008: Paul Cornea, *Delimitări și ipoteze. Comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale*, Iași, Editura Polirom.

Fukuyama 1995: Francis Fukuyama, *Încredere. Virtuțile sociale și crearea prosperității*, traducere din limba engleză de Marius Conceatu, Filipeștii de Târg, Prahova, Editura Antet.

Lefter 2004: Ion Bogdan Lefter, *Despre identitate. Temele postmodernității*, Pitești, Editura Paralela 45.

Marino 1993: Adrian Marino, *Evadări în lumea liberă*, Iași, Editura Institutul European.

Marino 1995: Adrian Marino, *¡Olé! España. Jurnal spaniol*, cu un cuvânt introductiv de Constantin M. Popa și o postfață a autorului, Craiova, Editura Aius PrintEd.

Marino 1996: Adrian Marino, *Revenire în Europa. Idei și controverse românești 1990-1995*, antologie și prefață de Adrian Marino, Craiova, Editura Aius PrintEd.

- Marino 2001: Adrian Marino, *Al treilea discurs. Cultura, politică și ideologie în România. Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi*, Iași, Editura Polirom.
- Marino 2003: Adrian Marino, *Carnete europene. Însemnarea călătoriei mele făcute în anii 1967–1975*, ediția a II-a, cu un post-scriptum al autorului, București, Editura Noul Orfeu.
- Marino 2005: Adrian Marino, *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*, ediția a II-a revăzută și întregită, cu un post-scriptum al autorului, cuvânt înainte de Silviu Lupescu, Iași, Editura Polirom.
- Marino 2006: Adrian Marino, *Descoperirea Europei*, prefață de Constantin M. Popa, Craiova, Editura Aius PrintEd.

The Cultural Dialogue: a Bridge between National Identity and Western Alterity

The contemporary history cannot be reduced to the history of several European nations, because the socio-political, economic and cultural structure of the world registered major metamorphoses in its last decades. Anticipating this change, which characterizes the entire becoming process of the modern world, the Romanian scholar Adrian Marino believes that a new attitude concerning the idea of cultural dialogue should be manifesting itself in the Romanian space. Adrian Marino, a spirit which is familiar with the European values, an individual who, visiting the European continent, has discovered in each episode of travelling, a new opportunity for intellectual knowledge. In this context of diversity, the author speaks about the necessity of synchronizing the local culture with the western values, this complex process being synthesized by using the metaphorical expression “bringing the Europe home”. Thus, an illuminist spirit by excellence, Marino does not describe the relationship of the encounter between the European and the autochthonous spirit in terms of a conflict, but in terms of consensus, mutual dialogue, liberation by any complex (representative being the Dinicu Golescu complex) and a harmonious dialectics manifested between alterity and identity.